

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۵/۲۲

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی سبک های مدیریت کلاس درس و تطبیق بهینه با موقعیت دانش آموزان

حمیده جعفر زاده^۱، ژیلایا بابایی^۲، رقیه جنگجو^۳، فرهاد بازرگان^۴

۱- کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه ارومیه

۲- کاردانی آموزش ابتدایی موسسه غیرانتفاعی انجمن راهبردی سلماس

۳- کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

۴- کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی دانشگاه آزاد تهران مرکزی

چکیده

از آنجا که فرآیند یادگیری از طریق تعامل در کلاس درس صورت می‌گیرد، بررسی عوامل موثر بر آن به صورت علمی دارای اهمیت فراوان است. ایجاد و حفظ محیط مناسب برای فعالیت های آموزش ایجاب می‌کند که معلمان از ویژگی های کلاس درس، موانع بازدارنده یاددهی و یادگیری و راه کارهای غلبه بر آن ها آگاهی کافی داشته باشند. در این تعریف و مفاهیم کنترل کلاس و مدیریت کلاس مورد بررسی قرار گرفته و سپس سبک های یادگیری، عوامل موثر در کنترل کلاس درس، عوامل و موانع برقراری ارتباط با دانش آموز در مدیریت کلاس، رویکردهای مطرح در زمینه مدیریت کلاس مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت مدل بهینه مدیریت کلاس ارائه گردیده است. مدیریت اثر بخش کلاس به عوامل مختلفی بستگی دارد. از جمله این عوامل می‌توان به وضعیت اقتصادی و فرهنگی معلم، جایگاه اجتماعی معلم و دانش آموزان، تجارب معلم و نیز اهداف آموزشی اشاره کرد. معیارها در هر کار آموزشی موفقیت دانش آموزان و رسیدن به اهدافی است که از قبل مشخص شده‌اند، بنابراین باید محیط کلاس به یک محیط جذاب و مثبت تبدیل گردد. از جمله نتایجی که از این مقاله گرفته می‌شود این است، که جهت اداره ی کلاس به شکل مناسب باید متناسب با جو و فضای کلاس، محتوای آموزشی، منابع و وسایل آموزشی، شرایط اقتصادی، جغرافیایی و... تا حد امکان سعی شود که مشکلات کلاس پیش‌بینی و از بروز آن‌ها جلوگیری گردد.

کلمات کلیدی: مدیریت کلاس، مدل بهینه، مدرسه، ارتباط معلم و دانش آموز

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

معلمان با توانمندی مدیریتی خود می‌توانند پایگاه و منزلت واقعی خود را حفظ کنند. مدیریت کلاس اولین سطح مدیریت آموزشی است و پایه‌ی سطوح بالاتر مدیریت، یعنی مدیریت مدرسه، مدیریت منطقه و مدیریت کل نظام آموزش و پرورش محسوب می‌شود و در شکل دادن به ساختار آموزش و فرآیند تدریس و ساخت شخصیت و روند ذهنی، عاطفی، آموزش و تربیت دانش‌آموز نقش اساسی دارد گرچه کار معلم بر اساس نگرش و شخصیت اواز یک سو و همه‌جانبه بودن او بر اساس مهارت در توانمند سازی دانش‌آموزان از سوی دیگر سنگ بنای مدیریت کلاس درس است اما معلم به مهارت‌ها و فنون سازمان دهنده نیاز دارد تا شرایط بهینه‌ای را برای تحقق یادگیری خلق کند (Cook, 2012).

بی تردید در کلاس درس نیز مانند یک طبیب باید به پیشگیری پیش از اصلاح اهمیت داد. و جای امیدواری است که در حوزه‌ی پژوهش توجه فزاینده‌ای به روش‌هایی می‌شود که معلمان می‌توانند با آن‌ها از بروز مشکلات انضباطی پیشگیری کنند. شاید مهم‌ترین یافته این پژوهش‌ها که شگفت‌آور هم نیست آن است که میزان نظم کلاس خیلی بیشتر از آنکه به بسامد و پافشاری اعمال معلم برای حفظ و بازگرداندن نظم بستگی داشته باشد، به ماهیت جاری در کلاس بستگی دارد، مهم‌ترین دغدغه‌ی معلمان مبتدی، از اداره کلاس یا به تعبیری مدیریت اداره کلاس درس ناشی می‌شود. برقراری نظم و کنترل کلاس و تدریس موفق، مجموعه نگرانیهای این گونه معلمان است. بنابراین آگاهی از مفهوم مدیریت کلاس و راهبردهای آن، راهی برای رفع این نگرانیهاست (Anderson, et al., 2004).

در ابتدا تعاریفی از کنترل کلاس ارائه می‌دهیم :

- توانایی جلب توجه کامل شاگردان را در کلاس در هر لحظه و هر جا بخواهید، داشته باشید (Emmer et al., 2022).

- اطمینان داشته باشید که در موقعیت‌های آزاد یادگیری، اقتدارتان کاهش نخواهد یافت.

- در کلاس درس بتوانید روابط غیر رسمی خوبی با شاگردان برقرار کنید، ضمن آن که قادر باشید هر وقت الزم باشد به شرایط رسمی و تحت کنترل برگردید (Mitchell et al., 2013)

مدیریت کلاس دارای تعاریف گوناگونی می‌باشد اما معمولاً شامل اقداماتی است که معلم برای ایجاد نظم درگیر کردن دانش‌آموزان یا جلب مشارکت آنان انجام می‌دهد (احمدیان، ۱۳۸۶).

ویلیامز: مدیریت کلاس درس مجموعه‌ای از فنون و مهارتهایی است که به معلمان امکان می‌دهد دانش‌آموزان را به طور اثربخش کنترل نمایند تا محیطی مثبت برای یادگیری فراهم آورند.

اسکریونر: مدیریت کلاس درس به مفهوم ایجاد شرایط الزم برای تحقق یادگیری است. براین اساس میتوان نتیجه گرفت که مهارتهای مدیریت کلاس درس سنگ بنای کل موفقیت در تدریس است .

صفوی: مدیریت کلاس درس را رهبری کردن امور کلاس درس از طریق تنظیم برنامه‌ی درسی سازمان دهی مراحل و کار و منابع سازمان دهی محیط به منظور بالا بردن کارایی نظارت بر پیشرفت دانش‌آموز و پیش بینی مسائل بالقوه می‌داند.

دوک: مدیریت کلاس را عبارت از مقررات و روش‌های ضروری ایجاد و حفظ محیط می‌داند که در آن آموزش و یادگیری بتواند اتفاق بافتد.

دویل می‌گوید: مدیریت کلاس درس اقدامات و راهبردهایی که معلمان برای حل مسئله‌ی نظم در کلاس به کار می‌برند .

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

رویکرد پست نیوتنی: مدیریت کلاس درس عبارت است از حفظ و ارتقای مستمر استانداردهای تربیتی در یک جو انسانی به منظور رضایت هر چه بیشتر معلمان دانش‌آموزان و والدین.

ابعاد مدیریت کلاس

استفاده از فنون مختلف، ایجاد و حفظ یک محیط سالم و خالی از مشکلات رفتاری جهت یادگیری بهتر علت پیچیدگی مدیریت کلاس از نظر جکسون: ناشی از چندین خاصیت تدریس در کلاس است که عبارتند از: چند بعد گرایی (رویدادها و افراد گوناگون) (همزمانی) رویدادهای زیاد در یک زمان رخ می دهد (فوریت) سرعت رویدادها موجب محدودیت فکر کردن می شود. عدم قابلیت پیش بینی رویدادها و پیامدها عموماً رویدادها اغلب در حضور اکثر یا همه ی دانش‌آموزان رخ می دهد. (و تاریخ) اقدامات و رویدادها دارای گذشته و آینده هستند. جونز با تعیین پنج ویژگی عمده بر ماهیت جامع مدیریت کلاس تاکید می کند (Edwards et al, 2013).

۱- درک پژوهش و نظریه های رایج در مدیریت کلاس و نیازهای روان شناختی و یادگیری دانش‌آموزان

۲- ایجاد و روابط مثبت دانش‌آموزان، معلم و همکاران

۳- استفاده از روش های مدیریت گروهی و سازمانی که رفتار ضمن کار را به حداکثر برسانند.

۴- استفاده از روش های آموزش که یادگیری مطلوب را با پاسخ به نیاز های تحصیلی تک تک دانش‌آموزان و گروه کلاس تسهیل کند.

۵- توانایی گسترده ای از روش های رفتاری و مشاوره ای برای کمک به دانش‌آموزان که مشکلات رفتاری جدی از خود بروز می دهند.

با توجه به مطالب بالا و تعریف مدیریت کلاس درس گستره ی وسیعی از عملیات و کارها را در بر می گیرد و بیشتر محققین تالش کرده اند راهبرد ها و رفتارهای معلم را به گونه ای تعیین کنند که یک یا اهداف بیشتری از مدیریت را به حد مطلوب برسانند و در مدیریت کلاس درس کارکردهایی چون برنامه ریزی، سازماندهی، رهبری، نظارت و ارزشیابی نیاز می باشد.

پژوهش های مرتبط با مدیریت کلاس

این پژوهش ها بیش تر تحت تاثیر مطالعات کوئین و همکاران وی در سال ۱۹۷۰ بود. کوئین چهار توانمندی برای معلم در کلاس قائل است (Marsh et al, 2010):

۱- اشراف کامل یا توانایی دیدن کلاس در تمام اوقات دخالت فوری در موقعیت ها و اجتناب از خطا در زمان و هدف

۲- هم پوشی یا توانایی انجام دادن هم زمان چند کار هنگام کار با افراد یا گروه

۳- نیروی فزاینده در طول دروس که معلمان را قادر می سازد تا به حواس پرتی های بالقوه غلبه کرده و آمادگی ثابت و آهنگ آموزش فرح بخش داشته باشد

۴- چالش و تنوع در تکلیف که عاقله و جهت یابی دانش‌آموزان را به کار در کلاس حفظ می کند.

کار کوئین به تغییر تمرکز پژوهش های مدیریتی از راهبردهای واکنش به راهبرد های پیشگیرانه و از شخصیت معلم به مدیریت استراتژیک و محیطی کمک کرد. کار او همچنین تاثیر فعالیت های کلاس به عنوان منبع مهم گوناگونی و رفتار

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

دانش‌آموزان را برجسته ساخت. پژوهش‌هایی مبتنی بر فرآیند - نتیجه در خلال سال‌های دهه ۱۹۷۰ محرکی بود برای بررسی مدیریت کلاس مطالعات در این حوزه رفتار معلمان را هدف قرار داد که نتایج پیشرفت دانش‌آموزان را پیش‌بینی کرد. گود و گروور ۱۹۷۷ پژوهشی را روی آموزش ریاضی ابتدایی اجرا کردند و آن‌ها دریافتند معلمانی که منافع پیشرفت تحصیلی بالا داشته‌اند دارای مهارت مدیریتی بهتری بودند و وقت کمتری را صرف برطرف کردن مشکلات انضباطی کلاس می‌کردند. چنین معلمانی با فراهم کردن دستورالعمل‌ها و توضیحات واضح و ادامه‌پذیر فعالیت‌ها در یک سرعت مناسب فعالیت‌های آموزشی را موثرتر اداره می‌کردند. مجموعه مطالعات دیگر انجام شده توسط داوری، ۱۳۸۶ اهمیت مدیریت موثر در کلاس را برجسته کرد. این مطالعات مبنای مدیریت رفتار دانش‌آموز و وظائف یادگیری و تفکر تفاوت‌قائل شد و متذکر شد سطوح بالاتر کنترل روی رفتارهای دانش‌آموز می‌باشد (Betoret et al, 2013).

شواهد پژوهشی نشان می‌دهد که ناتوانی معلمان در کنترل کلاس‌های درس خود موجب وارد آمدن فشار روانی بر آنها می‌شود استرس‌زاترین عامل موجود در محیط کاری آنها مشکلات انضباطی دانش‌آموزان است. همچنین مشکلات انضباطی دانش‌آموزان در نهایت موجب فرسودگی شغلی معلمان می‌شود. افرادی که توان انجام بخشی از یک فعالیت را نداشته‌باشند به یک چنین فعالیتی به عنوان یک تهدید می‌نگرند و دست از آن می‌کشند که طبق نظر Betoret (۲۰۱۳)، ۴۳ درصد معلمانی که کار خود را رها کرده‌اند علت ترک شغل خود را مشکلات انضباطی دانش‌آموزان عنوان کرده‌اند. اما آن دسته از معلمانی که در اداره کلاس‌هایشان ناتوان هستند و به شغل خود می‌خواهند ادامه دهند به راحتی نمی‌توانند از این نکته مهم چشم‌پوشی کنند. روزها پشت سر هم سپری می‌شوند و آنها مجبورند برای دستیابی به اهداف آموزشی در کلاس‌ها حاضر شوند و فشار روانی حاصل از بی‌انضباطی‌ها را تحمل کنند. تحقیق Edwards (۲۰۱۰) در این مورد اظهار می‌کند که بی‌انضباطی دانش‌آموزان بر رضایت شغلی معلمان تأثیری منفی می‌گذارد. بی‌انضباطی‌های مکرر و زیاد دانش‌آموزان با آرمان‌ها و نیازهای حرفه‌ای و شغلی معلمان ناسازگار است و این امر منجر به افزایش فشار روانی و اضطراب بر معلمان می‌شود. چنین معلمانی از تدریس لذت نمی‌برند و به زودی خسته و برای آموزش مؤثر بی‌انگیزه می‌شوند. نبود نظم و انضباط در کلاس درس با هدف‌های آموزشی ناهمخوان است و در واقع آموزش انضباط نیز خود یکی از رسالت‌های مدرسه است.

عوامل زیادی بر انضباط دانش‌آموزان تأثیر دارد و علاوه بر این به مقدار زیادی این عوامل باهم همپوشی دارند و شناسایی کامل آنها دشوار است. طبق نظر بیلر ۱۳۷۱ در بسیاری از موارد علل بی‌انضباطی دانش‌آموزان منحصر به فرد، شخصی، پیچیده و شاید فراتر از درک و نظارت معلم است ولی دالیلی کلی و عمومی برای رفتار نامطلوب وجود دارند که می‌توان آنها را پیش‌بینی کرد. مهم این است که پس از یافتن علت بی‌انضباطی آن باید مقدمه هرگونه برنامه‌ریزی برای پیشگیری و مقابله با مشکلات انضباطی فراگیران باشد.

عوامل تأثیرگذار در مدیریت کلاس

در این بخش عوامل تأثیرگذار بر مدیریت کلاسی مورد بررسی قرار می‌گیرند. ویژگی‌هایی مانند داشتن سلامت اخلاقی، جسمی، ذهنی و روانی، آراسته بودن در کلاس درس، فن بیان و مهارت‌های ارتباطی قوی، نگرش مثبت و اخلاق خوش تأثیر مستقیمی روی مدیریت بهتر کلاس و دانش‌آموزان خواهد داشت.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

معلمان مؤثر و کارآمد، افرادی هستند که می‌توانند در لحظه‌های بحرانی به خود مسلط باشند و بدون پیش داوری و گرفتن حالت تدافعی به حرف‌های دانش‌آموزان گوش بدهند و از سرزنش و تحقیر، آزار و اذیت و دیگر واکنش‌های افراطی دوری کنند. روش تدریس معلم باید به گونه‌ای باشد که منجر به برهم زدن نظم کلاس نشود. معلم باید با توجه به شرایط کلاس، توانایی دانش‌آموزان، محتوای کتاب درسی و امکاناتی که در اختیار دارد یک برنامه درسی مدون برای کلاس خود طراحی کند به گونه‌ای که علاوه بر دستیابی به اهداف یادگیری، مدیریت کلاس نیز به بهترین شکل اتفاق بیفتد (Artemeva et al., 1999).

فنون تدریس مجموعه اعمالی است که معلم برای جلب توجه شاگردان در امر یادگیری و کنترل نظم کلاس انجام می‌دهد. برخی از این اعمال عبارتند از:

- استفاده از کم و زیاد کردن صدا، زبان بدن، ایما و اشارات
- تکرار و تأکید روی برخی کلمات و جملات
- استفاده از مکث‌های به موقع و هدفمند
- تشویق دانش‌آموزان
- نگاه‌های معنی‌دار در حین تدریس در کلاس
- ایجاد صداهایی مثل ضربه زدن به میز و صندلی

تدبیر منفی یکی از تکنیک‌های خانواده درمانی است و معلم به منظور ساکت کردن کلاس و یا جلب توجه دانش‌آموزان از آن استفاده می‌نماید بدین صورت که وقتی کلاس شلوغ می‌شود معلم طنین شادی صدای خود را کم کرده و بغض صدایش را افزایش می‌دهد و با این روش به کلاس نظم می‌بخشد.

به منظور جلب توجه شاگردان و وادار کردن آنها به گوش دادن، معلم باید با صدای یکنواخت صحبت نکند، نوسانات صدای خود را کم و زیاد نماید تا دانش‌آموزان شنونده فعالی شوند (Artemeva et al., 1999).

بین حرکتهای معلم و توجه شاگردان رابطه مستقیم وجود دارد، (شعبانی، ۳۸۲) هر چه حرکات هدفمند معلم و حرکت کردن به آخر کلاس و برگشتن و حرکات پایین کلاس معلم بیشتر باشد، معلم بر کلاس مسلط تر خواهد داشت و شاگردان بیشتر به او توجه خواهند کرد و در نتیجه یادگیری بهتر صورت می‌گیرد.

"نگاه کنید، دقت کنید"، این کلمات خیلی مهمند و تکرار بعضی افعال و کلمات از جمله نکاتی است که به خاطر تأکید معلم، توجه شاگردان را جلب می‌نماید.

بعضی از ایماها و اشارات معلم، باعث دقت بیشتر شاگردان می‌شود؛ حرکات دست، چشم، ابرو، دهان، انگشتان و سر، مشتمل بر این حرکات است.

برخی معلمان در حین توضیح دادن و یا سخنرانی با مکث‌های به موقع حواس شاگردان را به مفاهیم جلب می‌نمایند، و سر و صدای دانش‌آموزان را کاهش می‌دهد. و کلاس را اداره می‌نمایند.

یکی از فنونی که به عنوان ابزاری مؤثر در اختیار معلمان می‌باشد، تشویق و تمجید است؛ البته تمجید عملکرد شاگردان، با ارزش تر از تشویق آنان است، زیرا تشویق شاگردان باعث به وجود آمدن آموزش و پرورش سودگرایانه می‌گردد. همچنین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

معلم می تواند با توجه به سن دانش‌آموزان از تقویت پنه ای نیز بهره ببرد. ویا از کارتهای تلاش، امتیاز و کارت جایزه بدین منظور استفاده نماید. استفاده ی فاصله ای و نسبی متناوب از این ابزار، اثر بخشی آن را ارتقا می بخشد.

گاهی نگاههای معنی دار معلم به دانش‌آموزی که به درس توجه ندارد و یا سروصدا می کند، باعث کاهش رفتار نا به جای او می گردد. همچنین با عصبانیت نگاه کردن به دانش‌آموزانی که برای کلاس مزاحمت ایجاد کرده اند؛ باعث می شود دانش‌آموز وادار شود به درس های معلم گوش دهد.

گاهی معلم با ضربه زدن به میز یا تابلوی کلاس، توجه شاگردان به مطالب و مفاهیمی که ارائه می شود جلب می کند. تدوین قوانین کلاسی و تشریح آن برای دانش‌آموزان و آگاهی دادن به آنها باعث ایجاد نگرش می گردد و در نهایت موجب عملکرد مثبت فردی و گروهی می شود. لذا معلمان باید در تدوین مقررات کلاس به خصوص در روزهای اول دقت کافی داشته باشند (Betoret et al, 2013).

از زمانی که تعلیم و تربیت به وجود آمده است، معلمان به رفتار دانش‌آموزان توجه داشته اند. حتی سقراط شکایت داشت که دانشجویان او "عاشق تجملمند"، رفتارهای بدی دارند و به اولیای خود بی احترامی می کنند (Betoret et al, 2013).

اصول مدیریت کلاس

از مهم ترین اصول کلاس داری، کارآیی و جامع الاطراف بودن معلم است. معلم کارآ معلمی است که بر مطالب درسی تسلط دارد، کارها و اعمال او سازمان یافته و منظم و دارای اعتماد به نفس است، به دانش‌آموزان نیز اعتماد می کند و شکیباست. به تعبیری دیگر، نخستین پیش درآمد برای اعمال مدیریت بر کلاس و ایجاد شرایط بهینه برای یادگیری این است که معلم فردی کارآ باشد تا از مهارت های مدیریت کلاس درس بهره گیرد.

جامع الاطراف بودن معلم، دومین پیش درآمد برای اعمال مدیریت بر کلاس است.

معلمان سه گونه اند:

۱- توضیح دهنده

۲- مشارکت دهنده

۳- توانمندساز

معلم توضیح دهنده بر موضوع درس تسلط دارد، اما آگاهی او از روش تدریس اندک است. تدریس او بر محور سخن رانی و توضیح استوار است و برخی دانش‌آموزان با او همراه هستند. معلم مشارکت دهنده بر موضوع درس تسلط دارد و افزون بر آن، با روش تدریس نیز آشناست. چنین معلمی می کوشد تا از فعالیت های جالب بهره گیرد، دانش‌آموزان را در کارها مشارکت دهد، و در عین حال مدیریت صحیحی را در کلاس اعمال کند (بهرامی، ۸۸).

معلم توانمندساز در مرحله ی عالی حرفه ای قرار دارد. او نه فقط موضوع درس و روش تدریس را به خوبی می شناسد، بلکه به تفکرات و احساسات دانش‌آموزان نیز توجه دارد. چنین معلمی اعتماد به نفس بالایی دارد، به حدی که دانش‌آموزان را در مدیریت کلاس درس سهیم می کند یا این که کلاس درس را یکسره به آنان می سپارد و خود راهنما می شود، با گفت و گو و مشورت با دانش‌آموزان تصمیم می گیرد تا در آنان توان یادگیری را عملی سازد (سلطانی، ۸۱).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

عوامل و موانع برقراری ارتباط با دانش آموز در مدیریت کلاس

کلاس درس به عنوان یک سازمان، شبکه پیچیده ای از ارتباطات و هماهنگی فعالیت هایی که تبادل اطلاعات میان واحدهای گوناگون و متعدد آن مستلزم پیش بینی و تدارک طرق و وسایل ارتباطی مؤثر است زیرا سازمان بدون ارتباطات هرگز قادر به ادامه حیات نیست، اگر ارتباطات مؤثر و سالم وجود نداشته باشد. تصمیم گیری فرد معلم به شدت با مشکل روبرو خواهد شد و اداره و کنترل کلاس میسر نخواهد بود.

از ملاک های مختلف ارتباطات را می توان به انواع متعدد تقسیم کرد: ارتباطات رسمی - غیر رسمی، یک جانبه - دو جانبه، نزولی - صعودی، افقی - عمودی، کلامی - غیر کلامی، آشکار - پنهان و شفاهی - کتبی. (با استفاده از: سرمد، ۱۳۸۰) متخصصان علم ارتباط شناسی بر این باورند که فرایند ارتباط از ساده ترین تا پیچیده ترین حالت نوسان دارد و حداقل از سه عنصر فرستنده پیام، پیام و گیرنده پیام تشکیل شده است. فرستنده پیام یا منبع، مطلب مورد نظر را با بیانی که برای گیرنده پیام قابل فهم باشد در می آید (رمز گردانی) و آن را به کمک وسیله ای به مخاطب ارسال می کند. در کلاس درس بیان قابل فهم معلم برای دانش آموزان همان رمز گردانی است و وسیله انتقال آن نیز زبان معلم است. گیرنده پیام، پس از دریافت، آن را کشف رمز می کند، یا مجدداً رمز گردانی کرده و واکنش خود را به فرستنده پیام منعکس می کند (باز خورد) که سؤال و جواب متعدد بین معلم و دانش آموز نمونه ای از آن می باشد (Betoret et al, 2013).

در یک محیط آموزشی چون کلاس درس عوامل متعددی در زمینه ارتباط موفق نقش دارند که به برخی از آن ها اشاره می شود:

- پیام (معنی) در بهترین شکل خود ارسال و دریافت شود.
 - ایجاد جو اعتماد متقابل و آرامش که جریان ارتباط را بهتر و سریع تر می کند.
 - آگاهی معلم بر تفاوت تجارب، مهارت ها، توانایی ها، نگرش و تفاوت های شخصیتی فرا گیران.
 - آگاهی معلم بر این که نیازها، تمایلات، علایق، پایگاه اجتماعی... در ارتباطات نقش تعیین کننده ای دارد.
 - آگاهی معلم بر تأثیر زبان بر ایجاد ارتباط.
 - آگاهی معلم بر تفاوت ماهیت و طرق ادراک فرا گیران که نقش بسیار مهمی در ارتباطات دارد. زیرا بخش عمده ای از رفتار (کنش و واکنش ها) افراد به ادراکات آنها باز می گردد.
 - نوع مدیریت، رهبری، ادراک، تجارب، مهارت، نیاز و تمایلات معلم بعنوان فرستنده پیام.
 - عوامل متعددی در برقراری ارتباط صحیح در یک کلاس درس مانع ایجاد می کنند بطور نمونه:
 - تفاوت های زبان، لهجه، و تعصبات و پیش داوری ها
 - جاذب نبودن پیام و معنی برای مخاطبان
 - تسلط ضعیف یکی از طرفین در پردازش و تجزیه و تحلیل مطالب
 - نبود یا کمبود انگیزه جهت تداوم پیام
 - نقش گروه های غیر رسمی، وحشت، ترس، احساس ناامنی و هیجانات در محیط کلاس
- ” توماس گوردون ” فهرست جامعی از موانع ارتباطی ارائه کرده است که آن را ” دوازده باز دارنده پلید ارتباط ” می نامد:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

الف) قضاوت :

انتقاد، ارزیابی منفی از فرد دیگر و اعمال و نگرش های او : مثل جملهٔ یک معلم به دانش آموز (تو خودت باعث این مشکل شدی)

نام گذاری : خوار و خفیف کردن و یا دادن یک عنوان کلیشه ای به شخص دیگر (تو نفهمی)

تشخیص گذاری : تجزیه و تحلیل رفتار فرد دیگر و بازی کردن نقش یک روان شناسی مبتدی (تو برای عصبانی کردن من این کار را کردی)

ستایش همراه با ارزیابی : قضاوت مثبت در مورد شخص دیگر و اعمال و نگرش های او (تو همیشه موفق می شوی)
(ب) ارائه راه حل: ۵ - دستور دادن : دادن دستور انجام کاری که مایلید انجام شود (چون من گفتم الان باید تکلیف را انجام دهی)

تهدید : تلاش برای کنترل اعمال و رفتار طرف مقابل از طریق هشدار در مورد پیامدهای منفی آنچه برایش تدارک دیده اید (اگر ساکت نشوی تو را از کلاس خارج می کنم)

اخلاقی ساختن : اینک فرد باید چه کاری را انجام دهد. (تو نباید دعوا کنی)

پرسش زیاد و نا مناسب : سؤال های پاسخ بسته، جملات که اغلب با یک بله یا خیر ساده پاسخ داده می شود (آیا از این موضوع ناراحتی ؟ چه زمانی اتفاق افتاد؟)

نصیحت کردن : نشان دادن راه حل مشکل فرد (اگر من به جای تو بودم این کار را نمی کردم)

منحرف سازی : کنار زدن مشکلات فرد دیگر ایجاد حواس پرتی (این قدر به این موضوع فکر نکن، راستی می دانی دیروز چه اتفاقی افتاد)

بحث منطقی : تلاش برای متقاعد کردن فرد دیگر با توسل به حقایق و منطق (اگر در طول سال بیشتر خوانده ای الان دچار مشکل نبودی)

اطمینان آفرینی : تلاش برای متوقف کردن هیجان های منفی فرد دیگر. (سر انجام به نتایج زحمات خود می رسی)

سبک های مدیریتی معلمان در کلاس درس

نگرش معلم به ماهیت کلاس درس، موضوع و محتوای درس، و ماهیت دانش آموز برچگونگی رفتار او تاثیر دارد. بعضی از معلمان کلاس درس را یک سازمان رسمی و غیر قابل انعطاف تلقی می کند که قوانین و مقررات دقیقا باید رعایت و انتقال مطالب صورت بگیرد. چنین معلمانی با نگرش کلاسیک مدیریت بر موضوع های درس را تاکید می کنند. در مقابل عده ای دیگر از استادان کلاس درس را یک سازمان قابل انعطاف در نظر می گیرند و جهت رسیدن به اهداف با دانش آموزان رابطه ی دوستانه و صمیمی برقرار می کنند. به طور کلی سبک های رهبری در کلاس درس را می توان به سه شیوه ی سبک اقتدارگرایانه، دموکراسی، قانون مدار (Betoret et al, 2013).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

سبک اقتدار گرایانه

کلاس‌هایی که به این سبک اداره می‌شود معلم و شاگرد با توجه به رعایت حقوق یکدیگر رفتار می‌کنند و نسبت به هم احترام کامل به جا می‌آورند در این شرایط آموزشی رفتارها در محدوده‌ی قوانین و مقرراتی صورت می‌گیرد که خود وضع کرده‌اند و یا دیگران وضع کرده‌اند و آن‌ها قبولشان کرده‌اند دانش‌آموزان و معلمان در این سبک دارای اعتماد به نفس هستند و در رفع نیازهای خود عجله به خرج نمی‌دهند (Edwards et al, 2010).

سبک مستبدانه

در این سبک تنها معلم است که بر کل کلاس حکومت می‌کند و هیچ شاگردی حق اظهار وجود ندارد در این سبک مدیریت قوانین یا مقرراتی وجود ندارد یا اگر هم وجود داشته باشد به نفع معلم تفسیر می‌شود و دانش‌آموزان در این سبک بوسیله‌ی معلمان خود کنترل می‌شوند این دانش‌آموزان یادگیرندگان منفعلی هستند و مهارت‌های ارتباطی ضعیفی دارند.

سبک آزاد گذاری

در این سبک هیچ قاعده‌ای و ضابطه‌ای حاکم بر رفتار دانش‌آموزان نیست هر کس به هر طریقی که دلش می‌خواهد رفتار و عمل می‌کند دانش‌آموزان این گونه کلاس‌ها از مهارت‌های تحصیلی نا کافی و کنترل شخصی ضعیفی برخوردارند. یا به عبارتی دیگری سبک‌های مدیریت کلاس درس عبارتند از: سبک‌های آمرانه، مشورتی و عدم مداخله تقسیم نمود. در شیوه‌ی امرانه معلم دستور می‌دهد و کنترل سختی را اعمال می‌کند (Edwards et al., 2010). ولی برای ارتقاء سطح همبستگی و پیوند گروهی دانش‌آموزان تالش نمی‌کند. در شیوه‌ی مشورتی معلم تالش می‌کند، نظرات دانش‌آموزان را مد نظر قرار دهد و با ایجاد مباحث دو جانبه و کارهای گروهی زمینه‌ی افزایش همبستگی گروهی را افزایش دهد (داوری، ۱۳۸۷). در شیوه‌ی رهبری مبتنی بر عدم مداخله استاد اقدام خاصی برای رهبری دانش‌آموزان به عمل نمی‌آورد و راهنمایی‌های او مبهم بوده و در اکثر اوقات به دانش‌آموزان پاسخ‌های کوتاه و مختصر می‌دهد و از ارتباط زیاد با دانش‌آموزان خودداری می‌کند. معلمان برای رابطه‌ی مثبت با دانش‌آموزان نیاز به تالش و محرک دارند. معلمی که انتظاراتش روشن و با دانش‌آموزان مهربان بوده و رابطه‌ی متقابل توأم با احترام با آن‌ها دارد، در حال رهبری دانش‌آموزان است (احمدیان، ۱۳۹۸). مهربانی معلم نسبت به دانش‌آموزان باعث می‌شود که دانش‌آموز انتظارات مربوط به رفتارهای مناسب را از خود نشان دهد. معلمان در کلاس درس نیاز به سرد بودن و جدایی از دانش‌آموزان ندارند. رابطه‌ی دوستانه و داشتن حسن تفاهم با دانش‌آموزان امکان برخورداری از کلاس درس مثبت و مطلوب را فراهم می‌کند. دانش‌آموزان قادر به خواندن ذهن معلم نیستند، بنابراین معلم باید به طور اثر بخش انتظارات و عالیق خود را به دانش‌آموزان انتقال دهد. و این انتقال باید دوستانه و محترمانه باشد (Anderson et al, 2004).

سبک مناسب اداره‌ی کلاس درس

بهترین سبک اداره‌ی کلاس درس سبک اقتدار گرایی یا دموکراسی، قانون مدار است البته بهتر است معلم خود را به یک سبک واحدی مقید نکند در موقع لزوم از سبک‌های دیگر استفاده نماید. جزئیات این سبک در این بخش ارائه گردیده است:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در نشستن یا ایستادن قدرتی نسبی نهفته است. در مدرسه، که معمولا از بچه ها خواسته می شود بنشینند، ایستادن در کنار آنها ایجاد اقتدار می کند. شما از کسی که نشسته بسیار بلندترید و این کوتاه بودن به منزله فرودست بودن تلقی می شود (Anderson et al, 2004).

گاه یکی از بهترین شیوه های کنترل شاگردان ایجاد شرایطی است که بتوانید به آنها نزدیک شوید، به طوری که یکی از آنها محسوب شوید. بعضی وقت ها خوب است از فرصتی استفاده کنید و کمی با شاگردانتان بنشینید. این کار حس همپایه بودن را ایجاد می کند و لذا شاگردان می توانند مستقیما با شما تعامل برقرار کنند. اگر عاقلانه به کار گرفته شود روش بسیار موثری در کنترل کلاس خواهد بود (Anderson et al, 2004).

ارتباط چشمی برای درگیر کردن کامل همه دانش آموزان با درس ضروری است. نگاه کردن به دانش آموزان به آرامی و با عاقله، گفتگو ها را صمیمی تر می کند و آن ها را با آنچه در درس می گذرد درگیر می کند. این کار تقریبا شبیه یک تعهد عاطفی و روان شناسانه است که زیر پا گذاشتنش برای شاگردان خیلی دشوار خواهد بود.

صدا به همراه ژست بدنی مناسب و ارتباط چشمی، ابزار بسیار مهمی در کنترل جمعی است. به هنگام سخن گفتن با شاگردان سعی کنید که لحن صدایتان محکم و از صلابت کافی برخوردار باشد. اگر مبحثی از درس تمام می شود و بحثی جدید باید آغاز شود، برای نشان دادن این امر الزم است که لحن صدایتان را تغییر دهید.

ژستی که به خود می گیرید اهمیت و اعتبار گفته هایتان را مشخص می کند.

کلاسی که نور کافی دارد و در آن همه چیز به خوبی چیده شده و در شاگرد ایجاد انگیزه می کند. در یادگیری نقش مهمی دارد. برعکس، کلاس به هم ریخته و کم نور در واقع فضای کاری منفی در بین شاگردان ایجاد می کند _ وقت شناسی: دیر رفتن به کلاس، جدا از آن که نسبت به شاگردان کامل بی احترامی است، سیاست خیلی بدی نیز در مدیریت کلاس است (Artemeva et al, 199).

برای کنترل خوب کلاس درس، دانستن نام شاگردان مطلقا ضروری است. الزم است در باره مزایای روانی دانستن نام بچه ها و به کار بردن آن بیندیشید. وقتی شاگردی را با اسم خودش صدا می زنید احساس می کند که وجودش اهمیت دارد و به حساب می آید. متعاقب آن نوعی التزام در وی ایجاد می شود و بین شما تعهداتی غیر رسمی برقرار می شود.

هرگز تاثیر تشویق را به عنوان ابزاری برای کنترل رفتار دست کم نگیرید. می دانید هر گاه کسی وقت بگذارد و به خود زحمت دهد و به شما فقط یک آفرین (ساده بگوید، چه احساس مثبتی در شما ایجاد می شود. بیشتر ما نسبت به تشویق واکنش مثبت نشان می دهیم و استفاده درست از آن، انگیزه و میل موفقیت را در شاگردان افزایش می دهد) (Anderson et al, 2004). زیر نظر داشتن کلاس همان هنر داشتن چشم پشت سر است، یعنی در حالی که توجه تان به شاگرد یا کار خاصی است بتوانید با استفاده از دید جانبی تان آنچه را که در کلاس می گذرد کنترل کنید.

راهکارهای ارائه شده در رابطه با مدیریت کلاس

راهکارهایی که به صورت عمده در رابطه با مدیریت کلاس مطرح می شوند شامل موارد زیر هستند:

۱- اولین عامل در مدیریت اثر بخش کلاس مدیریت نظم و انضباط است

۲- مشارکت دادن دانش آموزان در انجام بعضی از امور مربوط به کلاس درس و مدرسه است

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- ۳- یافتن نقاط ضعف و قوت دانش‌آموزان در کلاس و از بین بردن نقاط ضعف دانش‌آموزان
- ۴- مسولیت دادن به تک تک دانش‌آموزان و بازخورد مناسب به هر یک از آن‌ها
- ۵- داشتن طرح درس و برنامه‌ی مناسب برای مدیریت کلاس
- ۶- همیشه در برخورد با دانش‌آموزان مشکل‌دار بهتر است ابتدا علت وقوع مشکل را شناسایی سپس با توجه به شخصیت دانش‌آموز اقدامات الزم را انجام دهیم

نتیجه گیری

کلاس درس به عنوان یک نظام اجتماعی در ابعاد کوچک، دارای همه ویژگی‌های یک سیستم اجتماعی پویا است. مدیریت کلاس یکی از چالش‌های عمده یک معلم است که قبل از آموزش یا هر گونه اقدام تربیتی و رفتاری باید کلاس درس را جهت تحقق اهداف، مدیریت نماید. مدیریت کلاس درس چون سایر مدیریت‌ها مستلزم کارکردهایی چون طراحی و سازماندهی، هماهنگی و رهبری، کنترل و نظارت و ارزشیابی است که بدلیل در هم تنیدگی، این کارکردها از یکدیگر تفکیک پذیر نیستند. ایجاد و حفظ محیط مناسب برای فعالیت‌های یاددهی و یادگیری ایجاب می‌کند که معلمان از ویژگی‌های کلاس درس، موانع بازدارنده یاددهی و یادگیری و راه‌کارهای غلبه بر آن‌ها آگاهی کافی داشته باشند.

در این تعریف و مفاهیم کنترل کلاس و مدیریت کلاس مورد بررسی قرار گرفته و سپس سبک‌های یادگیری، عوامل موثر در کنترل کلاس درس، عوامل و موانع برقراری ارتباط با دانش‌آموز در مدیریت کلاس، رویکردهای مطرح در زمینه مدیریت کلاس مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت مدل بهینه مدیریت کلاس ارائه گردیده است. رهبری اثربخش در کلاس تحت تاثیر عوامل مختلفی چون شرایط فرهنگی، اجتماعی، نگرش‌های معلم به انسان، ساختار کلاس، ماهیت تعلیم و تربیت، سطح دانش، آگاهی‌ها و مهارت‌های شغلی معلم، سطح انگیزش دانش‌آموز و هدف‌های آموزشی است. به عقیده‌ی برل، معلمانی که در انجام وظائف خود به عنوان رهبر موفق عمل می‌کنند کسانی هستند که به صورت متنوع تدریس نموده، عقائد و نظرات دانش‌آموزان را می‌شنوند و زمینه‌ی بحث و گفتگوی دو جابه را فراهم می‌کنند. چنین معلمانی با دانش‌آموزان همراهی می‌کنند تا نگرش‌های دانش‌آموز در فرآیند مباحثات اصلاح گردد. همچنین تا حدودی انعطاف پذیر هستند و ضمن پذیرش تعارض‌ها در کلاس درس سعی می‌کنند که، آن‌ها را تشخیص داده و با همکاری و مشارکت دانش‌آموزان نسبت به حل آن اقدام کنند.

منابع

۱. احمدیان، حسام، ۱۳۹۸. بررسی رابطه بین ارضای نیازهای بنیادین روانی با خلاقیت در دانش‌آموزان شهرستان کامیاران.
۲. داوری، رحیم. ۱۳۸۷. رابطه خلاقیت و هوش هیجانی با سبک‌های کنار آمدن با استرس. مجله اندیشه و رفتار، دوره دوم، شماره ۶، ۴۹-۶
3. Anderson. A. , Hamilton. R. J. , &Hattie ., J. (2004). Classroom climate and motivated behavior in secondary schools Learning Environments Research. 7(3),211-225
4. Artemeva , N , Logie , S , & St-Martin, J. (1999). From Page to stage: How theories of genre and situated learning help introduce engineering student to discipline –specific communication. Technical communication Quarterly, 8 (3) , 301 – 316.
5. Mitchell , M. M. , & Bradshaw, c. P. (2013) Examining classroom influences on student perceptions of school climate: Trole of classroom management and exclusionary discipline strategies. Journal of School Psychology , 51 (5) , 599 – 610.
6. Edwards ,C. H. & Watts, V. J. (2010). Classroom discipline & management (2nd ed). Milton , Qld: John wiley & Sons
7. Cook, L. D. (2012). Teacher locus of control: Identifying differences in classroom practices. International Journal of Multiple Research Approachest. 6(3). 285-296

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

8. Betoret , F. D. (2013). Teacher Psychological needs , locus of control and engagement Spanish Journal of Psychology , 16 , 1 – 13.
9. Marsh , H. W. , & Roche , L. A. (۲۰۲۲). Making studnts evaluations of teaching effectiveness effective: The critical issues of validity ,bias , and utility. American Psychologist ,52 (11) , 1187 -1197.